

расправаўшага рэальную арганізацыю анархісцкага грамадства. З цікавасцю чытаюцца старонкі аб дзейнасці анархісцкіх груп у часы Кастрычніцкай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, а таксама тыя, дзе даюцца новыя звесткі пра дзейнасць вядомага ўкраінскага анархіста бацькі Махно.

У заключным раздзеле дапаможніка разгледжаны грамадска-палітычныя арганізацыі, партыі і рухі, якія існуюць сёння на Беларусі. Аднак, на наш погляд, аўтары не змаглі належным чынам расказаць пра іх. Акрамя невялікіх звестак аб заснаванні і праграмных патрабаваннях Беларускага народнага фронту «Адраджэнне», дэмакратычнай, аб'яднанай дэмакратычнай, партыі народнай згоды, Беларускай сацыял-дэмакратычнай грамады, партыі камуністаў Беларусі і інш., раздзел фактычна нічога не змяшчае. Адсутнічаюць даныя аб іх колькасным і сацыяльным складзе, палітычным уплыве на грамадства. Будзем спадзявацца, што гэтыя недахопы аўтары змогуць улічыць у другім выпуску дапаможніка, дзе плануецца асобна разгледзець гісторыю беларускіх палітычных арганізацый. Увогуле ж прапануемы вучэбны дапаможнік заслугоўвае адабрэння і можна лічыць, што студэнты навучальных устаноў рэспублікі атрымалі карыснае выданне.

Ю. Л. Казакоў

Октябрь 1917 и судьбы политической оппозиции. Ч. II: Материалы и документы по истории общественных движений и политических партий Республики Беларусь/Н. С. Сташкевич, Г. Г. Каспаров, Р. П. Платонов и др. Гомель: Бел. агентство науч.-техн. и деловой информ., 1993. 226 с.

Рецензируемая работа представляет значительный интерес. В ней впервые дается сконцентрированная информация об основных белорусских политических партиях. Изучение их деятельности позволит преодолеть годами сложившийся стереотип, когда акцент делался на историю только одной партии. На протяжении ряда лет о многих из партий имелась слишком ограниченная информация. Их история искажалась, им давалась односторонняя и, как правило, отрицательная оценка. Чего, например, стоит утверждение в примечаниях к 24-му тому Полного собрания сочинений В. И. Ленина о том, что «Белорусская Социалистическая Громада — националистическая организация... Она отстаивала интересы белорусской буржуазии, помещиков и кулаков, отрицала революционную классовую борьбу, старалась оторвать, обособить белорусский народ от русского революци-

онного рабочего класса... После Октябрьской социалистической революции Белорусская Громада распалась на ряд контрреволюционных групп, которые вели вместе с белогвардейцами и иностранными интервентами активную борьбу против Советской власти» (с. 465).

В рецензируемой книге убедительно показано, что БСГ выступала за возрождение белорусской нации, развитие ее языка и культуры, утверждение белорусской государственности. Политика, практические действия Громады были направлены на преобразование общественного строя мирным, реформистским путем в интересах большинства народа. Высказываясь за независимость Беларуси, далеко не все в БСГ поддерживали идею ее отрыва от России. По существу, это было социал-демократическое направление в белорусском национально-освободительном движении. Другое дело, что, декларируя общие цели, БСГ не выработала четкого механизма их реализации.

Ценно, что авторы публикуют и программные материалы в оригинале, что позволяет судить о деятельности партий не по односторонним субъективным комментариям, а делать собственные выводы на основе личного изучения документов. К тому же сравнение программных целей и задач, которые ставила перед собой та либо другая партия, позволяет лучше представить, чего добивалась каждая партия, чьи интересы защищала.

Кроме Белорусской Социалистической Громады, авторы рассказывают о Белорусской партии социалистов-революционеров, Белорусской социал-демократической партии, Белорусской партии социалистов-федералистов. Значительное внимание уделено белорусским помещичье-консервативным и либеральным партиям.

Заслуживает одобрения и тот факт, что книга представляет собой совместное российско-белорусское исследование. В первой части раскрывается деятельность политических партий России, которые действовали и в Белоруссии. При этом нельзя не отметить, что первая часть написана более фундаментально. В ней четко показаны судьбы ряда партий после Октября 1917 г. Рецензируемая же вторая часть грешит какой-то поспешностью. Так, рассказ о БСГ начинается на с. 7—13, а заканчивается после перебива другим текстом на с. 68—69. Вместо обещанного авторами описания политической оппозиции после Октября 1917 г. рассказывается об истории формирования ряда партий, начиная с 1903 г., а послеоктябрьскому периоду внимания уделяется значительно меньше. Так, деятельности БСГ в

этот период посвящена всего только страница. А ведь в это время усилился раскол в ее рядах. Противоречия, трения в БСГ привели к ее распаду и образованию на ее основе ряда политических партий.

Проблемы провозглашения БНР основательно изложены в третьем разделе, который начинается на 91 с. Непонятно, зачем об этом же, но скоромговоркой, писать на с. 84—89? Книга издана под общей редакцией доктора исторических наук Э. М. Энтина, от которого, на наш взгляд, зависело, чтобы многих из названных (и не названных) огрехов не было.

Думается, что, характеризуя основные политические партии Беларуси, следовало показать их отношение к проблемам национально-государственного устройства, раскрыть причины раскола в политическом движении. Это важно не только с точки зрения познания прошлого, но и для того, чтобы дать ответы на острые проблемы современного массового движения за создание действительно многопартийной системы в Республике Беларусь. Надо предостеречь рождающиеся сегодня партии, чтобы, повторяя названия своих предшественников, они не повторяли их ошибок в политических установках, программах и тактике.

К сожалению, в рецензируемой книге раскрыта далеко не вся палитра существовавших в Беларуси политических партий. В предисловии авторы обращают внимание на то, что в работе не нашли отражения многочисленные еврейские партии, не раскрыты проблемы белорусского политического движения, стратегия и тактика партий в Западной Беларуси.

Отмеченные недостатки не умаляют достоинств данной публикации, которая является содержательной попыткой заполнить пробел в исследовании истории политических партий Беларуси. Но жизнь требует идти дальше в изучении актуальных проблем политической истории республики.

В. К. Коршук

K. Gomołka. *Białorusini w II Rzeczypospolitej*. Gdansk: Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, 1992. 179 s.

Даследаванне К. Гамулкі працягвае ў польскай гістарыяграфіі традыцыю вывучэння беларускага пытання ў міжваеннай Польшчы. Аднак адметнасць кнігі К. Гамулкі заключаецца ў тым, што згаданае пытанне разглядаецца комплексна. Яе значнасць яшчэ і ў тым, што абгрунтоўваецца палажэнне аб асіміляцыі заходнебеларускага насельніцтва ў 1920—30-я гады. У айчынай гістарыяграфіі звычайна абмяжоўваліся канстатацыяй факту паланізацыі, не падвяргаючы яе дэталёваму аналізу.

Кніга складаецца з шасці раздзелаў:

1. Грамадска-прафесійная структура беларусаў і іх гаспадарчая актыўнасць;
2. Палітыка польскіх урадаў адносна беларусаў у 1918—1939 гг.;
3. Адносіны беларусаў да палітыкі польскага ўраду;
4. Дзейнасць беларускіх партый і палітычных арганізацый у 1918—1939 гг.;
5. Культурна-асветнае і рэлігійнае жыццё беларусаў;
6. Беларусы ў войску міжваеннай Польшчы. Змест раздзелаў у большасці фактаграфічны, але гэта з'яўляецца асновай для аналітычных абагульненняў у канцы даследавання.

Аўтар мае рацыю, калі сярод прычын узмацнення ганенняў санацыянага рэжыму супраць заходнебеларускага насельніцтва ў канцы 1920-х гадоў называе змену міжнароднай сітуацыі і ўнутрыпалітычнага становішча ў СССР. Разгортванне ў БССР у 1930-я гады рэпрэсій супраць нацыянальнай інтэлігенцыі нанесла велізарны маральны і фізічны ўрон заходнебеларускаму руху (ахвярамі сталі і яго відныя дзеячы — Б. Тарашкевіч, С. Рак-Міхайлоўскі, П. Мятла, Я. Гаўрылік, І. Дварчанін, М. Бурсевіч і інш.) і дало магчымасць санацыянным уладам узмацніць паланізацыю. Аднак недарэчным выглядае сцвярджэнне аўтара аб тым, што гэтаму садзейнічала падзенне вартасці заходнебеларускай інтэлігенцыі ў вачах польскай адміністрацыі. У канцы другога раздзелу падкрэсліваецца, што нацыянальная палітыка Польшчы дасягнула пэўных вынікаў: заходнебеларускі рух быў аслаблены і практычна разбіты.

Аднак у даследаванні падкрэсліваецца, што ў 20-я гады інтэрпеляцыі (запыты) беларускіх паслоў ў польскім сейме ніякага ўплыву на нацыянальную палітыку ўраду не мелі. Варта нагадаць, што разам з прадстаўнікамі іншых няпольскіх народаў яны дабіваліся і пэўных поспехаў. Так было, напрыклад, з прыняццем 31 ліпеня 1924 г. «Закона аб мове і арганізацыі школьнай справы для нацыянальных меншасцяў», які, нягледзячы на паланізатарскі характар, спрыяў разгортванню руху за беларускія школы. Менавіта беларускія паслы стаялі ў вытокаў Беларускай сялянска-рабочай грамады (БСРГ).

Малалікасць партый і аб'яднанняў беларусаў тлумачыцца нізкім узроўнем іх нацыянальнай свядомасці, адсутнасцю палітычнай эліты. За крытэрыі іх ацэнкі даследчыца ўзяла адносіны да пытання аб беларускай дзяржаўнасці. Адсюль і раздзяленне іх на тры асноўныя групы: паланафільскія, незалежніцкія і савецкай арыентацыі. Перыяд з канца 20-х гадоў адзначаны ў заходнебеларускім руху як супярэчлівы: адбываліся пошукі паразумення, кансалідацыі і адначасова ўзмацнялася дыферэнцыяцыя. Паланафільскія аб'яднанні былі слабымі і не мелі вялікай падтрымкі ў грамадстве. На першы план выйшлі аб'яднанні, якія выстаўлялі лозунгі радыкальных